

Необхідно підкреслити, що керівництво по всіх визначених напрямках вимагає не тільки всебічної фахової підготовки на основі освітньо-кваліфікаційного рівня магістра, але і необхідних здібностей лідера творчого колективу, а також наявність господарських нахилів.

Функція "Навчальна"

Ця функція охоплює типові задачі, що стосуються всіх аспектів, пов'язаних з навчальним процесом, а саме: організації професійного навчання, функціонування інформаційного забезпечення та оптимальних умов проведення виробничої практики і, на сам кінець, за наявності відповідних дисциплін в навчальному плані, – безпосередню участь в якості викладача в навчальному процесі.

Функція "Нормативно-контрольна"

Ця функція пов'язана з задачами, що забезпечують відпрацювання нормативних документів з дизайну та процедури проведення дизайн-ергономічної експертизи.

Відпрацювання кожної функції з точки зору розкриття змісту притаманних їй задач дозволить в подальшому аргументовано і професійно розробити відповідні ОКХ та ОПП. Розробка цих нормативних документів передбачає врахування досвіду розробок та використання навчальних планів по окремих спеціальностях і спеціалізаціях, в галузі дизайну. Щодо проблеми диференціації задач та їх змісту, з врахуванням відповідних функцій дизайн-діяльності в залежності від освітньо-кваліфікаційного рівня, спеціальності та спеціалізації в галузі дизайну.

Аналіз навчальних планів різних спеціальностей та спеціалізацій в галузі дизайну, що пропонується різними вищими навчальними закладами на сьогодні, мають відобразити в цих навчальних планах свої особливості в окремих дисциплінах.

Література

1. Дослідження та розробка пропозицій з нормативно-технічної документації з питань підготовки фахівців в галузі дизайну та заходів з інформаційного забезпечення навчального процесу в цій галузі : звіт про НДР / НІД ; кер. В. В. Сьомкін. – К., 2000. – 110 с. – Інв. № 0200V004556. – № ДР 0198Ш01741.

2. Сьомкін В. В. До проблем обґрунтування системи спеціалізацій зі спеціальності "Дизайн" / В. В. Сьомкін // Реклама і дизайн в умовах глобалізації вищої освіти та інформаційної інтеграції: зб. наук. пр. – К., 2005. – Вип. 3. – С. 26–28.

References

1. Doslidzhennia ta rozrobka propozytsii z normatyvno-tekhnichnoi dokumentatsii z pytan pidhotovky fakhivtsiv v haluzi dyzainu ta zakhodiv z informatsiinoho zabezpechennia navchalnoho protsesu v tsii haluzi : zvit pro NDR / NID ; ker. V. V. Somkin. – K., 2000. – 110 s. – Inv. № 0200V004556. – № DR 0198Sh01741.

2. Somkin V. V. Do problem obhruntuvannia systemy spetsializatsii zi spetsialnosti "Dyzain" / V. V. Somkin // Reklama i dyzain v umovakh hlobalizatsii vyshchoi osvity ta informatsiinoi intehtatsii: zb. nauk. pr. – K., 2005. – Vyp. 3. – S. 26–28.

УДК 781.7:159.955

Тарасова Оксана Олексіївна

кандидат мистецтвознавства, доцент,
доцент кафедри теорії музики та фортепіано
Харківської державної академії культури
e-mail: ksenar@rambler.ru

НАЦІОНАЛЬНО-МЕНТАЛЬНІ ДЕТЕРМІНАНТИ МУЗИЧНОЇ ТВОРЧОСТІ

У статті запропоновано авторську теоретичну концепцію національно-ментальних детермінант музичної творчості та розкрито її сутність. Музична ментальність розглянута як цілісна варіабельна система у ракурсі її детермінованості національно-ментальними чинниками. У межах етноментального підходу поняття "музичне мовлення" (як потенціальне (композиторська творчість) або актуальне (виконавська інтерпретація) висловлення) потрактовано як спосіб прояву нюансів національної ментальності у музично-творчій діяльності.

Ключові слова: музична ментальність, національно-ментальні детермінанти музичної творчості, етнодиференціюючі музичні ознаки, субзнаки музичної мови, ментально-семантичний резонанс, репрезентативний жанр, репрезентативний тип музикування, музичне мовлення, ментальний консонанс/дисонанс, ментальна музична карта.

Тарасова Оксана Алексеевна, кандидат искусствоведения, доцент, доцент кафедры теории музыки и фортепиано Харьковской государственной академии культуры

Национально-ментальные детерминанты музыкального творчества

В статье предложена авторская теоретическая концепция национально-ментальных детерминант музыкального творчества и раскрыта ее сущность. Музыкальная ментальность рассмотрена как целостная вариабельная система в ракурсе ее детерминированности национально-ментальными факторами. В рамках этноментального подхода понятие "музыкальная речь" (как потенциальное (композиторское творчество) или актуальное (исполнительская интерпретация) высказывание) трактуется как способ проявления нюансов национальной ментальности в музыкально-творческой деятельности.

Ключевые слова: музыкальная ментальность, национально-ментальные детерминанты музыкального творчества, этнодифференцирующие музыкальные признаки, субзнаки музыкального языка, ментально-семантический резонанс, репрезентативный жанр, репрезентативный тип музицирования, музыкальная речь, ментальный консонанс / диссонанс, ментальная музыкальная карта.

Tarasova Oksana, PhD in Art History, associate professor, department of music theory and piano Kharkiv state academy of culture

National mental determinants of musical creativity

The national origins of musical artifacts (in the composership, as well as in performance) in many cases are the inherent implication that determines the particularities of the concepts, image systems, the composition and the structure of musical integrity, as well as the character of the special means selected by an artist to embody nuances of meaning.

Each nation has a specific mentality, which embodies the facets and nuances of the conscious character and of the "collective unconscious" (Jung), expressed as a specific characteristics of the ethnic group in general: mental sets, worldview images, automatic actions, patterns of behavior, associations and others.

Features of mentality are determined by the configuration of the ethnic dominants, by cognitive and emotional benchmarks, which include: geographical and climatic conditions, language, nuances of synesthesia, stereotypes of national character and behavior, national feeling of time and space, religious and contemplative world settings, historical and political factors, cultural traditions, rituals, etiquette, fashion and so on.

It is difficult to study the mentality because of its integrity and the specific nature of the system. The initial element of this system is a combination of factors that form the specific relationships between themselves, while saving the factor of heredity. These relationships can be transformed, causing the inclusion (or exclusion) of certain elements in the system while maintaining the inherent shape of the overall configuration.

Therefore, to identify the particularities of the national logic, we need to compare the integrity of the being of one nation with the same integrity of the other. When you create certain conditions and establish the contextual links, the etno-differentiative contextual factors may acquire the status of national mental determinants of musical creativity.

For example, vocal orientation of Italian art is determined by:

- features of the Italian speech (non-reduced vowels, clear articulation and the active work of the entire speech apparatus, the prevalence of open syllables, the alteration of vowels and consonants, the match between the intonation contour of the utterance and the original code of the articulation complex, a significant range of the speech sound, the permanent emphasis which provides the rhythm of the sound, the presence of numerous hiatuses, many double consonants which create the physiological precondition of the high palatal position, high speed speech which forms virtuosity in the process of performance and in the conditions of musical perception);

- paralinguistic factors (active gestures and facial expressions);

- specific climate (warm sunny climate determines muscular freedom, lack of pinches in the singing apparatus);

- historical features of formation of bel canto school, the rich vocal tradition that existed in the Roman Church, and others.

Musical mentality is also presented as a multi-level system of many elements of the musical text (from the tone, the single sound, to the dramatical and conceptual opus features or performing artifact), which, due to the subsign nature of musical speech (M. Bonfeld), can selectively "respond" to the manifestations of qualities (or properties) of the national mentality. Moreover, the etno-differentiative features of the musical mentality may be a more general phenomena: the tradition of music-making, the main genres, the factors of synesthesia, the dominant emotional and psychological characteristics of musical images and the tendencies of their implementation, etc. Thus, the term "etno-differentiative musical properties" denotes the subsigns of the musical language – the elements of musical text, the properties of musical expression, the nuances of the scenic behavior, musical traditions and trends which:

- 1) while actualized at some moment in some context, acquire the status of the value;

- 2) while perceiving and reflecting the specific etnomental context, represent the national musical mentality.

To indicate the actual time of response, of the communication between the systems of "national mentality" and of "music mentality", at the point (or in the area) of intersection of their semantic fields, we offer the term "mental-semantic resonance." The phenomena of mental-semantic resonance can occur in any versions of combinations of the subsystems and their individual elements.

We develop the concept of "representative type of art" proposed by J. Melchakova with introducing its' purely musical projections: 1) The representative genre: a genre of music that symbolizes features of the national music culture. For Spain, for example, the representative genres are flamenco and cante hondo. The musical and expressive specificity of these genres became the basis of hispanisms which embody the "Spanish dream" in other national cultures.

2) Representative type of music: the type of musical communication that is predominant for the national musical culture. For example, the representative type of music in Sweden is the choral singing.

Representative national musical culture types (genres, types of music, etc.) are the basis of the etnomental music model, a kind of "emanation of mentality" (L. Gumilev) that stimulates the international interest in this phenomenon. We term the energetic and the charismatic phenomena the emanation of the mental field in music (passionate image of Spain, meditative image of the East, the charm of French chanson, etc.) that give rise to echoes and imitations in a foreign musical cultures.

Therefore, in the article the author's theoretical concept of national mental determinants of musical creativity is proposed and its' nature is explored. Musical mentality is considered as an integral variable system in the light of its determinism of national mental factors. Within etnomental approach, the concept of "musical speech" (as a potential (composer's work) or topical (performing interpretation) expression) is interpreted as a way of displaying the nuances of national mentality in musical creative activities.

Key words: musical mentality, national mental determinants of musical creativity, sub-signs of musical language, mental-semantic resonance, representative genre, a representative type of music-making, music broadcasting, mental consonance / dissonance, mental musical map.

Багатоваріантність народів та їх культур є скарбницею людства. Подібно до того, як у симфонічному оркестрі кожен інструмент має свій тембр, так і кожен народ обдаровано особливим талантом бачити світ і творити речі таким чином, що є невластивим народу-сусідові.

Г. Гачев

Національне походження музичних артефактів (як у композиторській творчості, так і у виконавстві) у багатьох випадках є тим іманентним підтекстом, який визначає як специфіку концепції, образної системи, композиції і структури музичної цілісності, так і характер спеціальних засобів, що обираються художником для втілення нюансів смислу. Дійсно, у процесі сприйняття фонічної форми, ми здатні диференціювати уявлення про образ національної культури і на рівні стереотипів характеру, і в онтологічній площині музичного твору, де актуалізуються концептуальні показники: образна система, виміри часопростору, типи драматургічного розвитку тощо.

У музикознавстві можна простежити існуючі наукові підходи до окремих ракурсів окресленої проблематики. Перш за все, це – праці з теорії музичної інтонації (Е. Курт, Б. Асаф'єв та ін.), дослідження, присвячені розгляду особливостей "картини світу" окремої нації (В. Артеменко, І. Романюк, В. Козаренко та ін.), художнього діалогу "Схід-Захід" (Н. Шахназарова, О. Самойленко, Г. Орлов та ін.), взаємодії лінгвоакустичних і музичних параметрів у музичному творі (В. Васіна-Гроссман, В. Холопов, В. Медушевський, Л. Березовчук та ін.). Втім, поняття "національна ментальність" у музичній науці ще не знайшло системного осмислення і потребувало створення цілісної теоретичної концепції національно-ментальних детермінант музичної творчості, а також – введення нового понятійного апарату і пояснення змісту й сенсу його функціонування.

Мета статті – розкриття суті авторської концепції національно-ментальних детермінант музичної творчості.

Виклад основного матеріалу. Кожна нація має специфічну ментальність, яка сполучає грані та нюанси свідомого та "колективного несвідомого" (К. Юнг), що виражається у характерних, притаманних етносу у цілому, розумових установах, образах світосприйняття, автоматизмах дій, стереотипах поведінки, асоціаціях тощо.

Особливості ментальності детерміновані конфігурацією етнічних домінант (когнітивних та емотивних орієнтирів), які у кожному випадку "плетуть неповторний візерунок". До подібних ознак етнічної диференціації належать: географічні та кліматичні умови, мова, нюанси синестезії, стереотипи національного характеру та поведінки, національне відчуття часо-простору, релігійні та світоспоглядальні установки, історико-політичні фактори, культурні традиції, ритуали, етикет, мода тощо.

Складність вивчення ментальності полягає у її цілісності та у специфічному характері власне системи. Первісним елементом цієї системи (яку можна порівняти з теорією нечіткої множини, суть якої полягає в тому, що функція приналежності елемента безлічі може приймати будь-які значення в інтервалі $[0, 1]$, а не тільки значення 0 або 1) є комбінація чинників за умови виникнення між ними характерних зв'язків та зберігання фактору спадковості [3, с. 111]. Ці зв'язки можуть трансформуватися, зумовлюючи включення (або виключення) у систему окремих елементів за умови збереження іманентних обрисів загальної конфігурації. Як стверджує Г. Гачев, склад мислення кожної культурної цілісності народжує картину світу (яка є доказовою лише у цьому "силовому полі"), яка визначає поведінковий канон нації та особливості культурно-історичної динаміки розвитку. Отже, щоб виявити специфічність національної логіки, потрібно цілісність буття одного

народу порівняти з аналогічною цілісністю іншого [2]. При створенні певних умов і встановленні контекстуальних зв'язків етнодиференціюючі чинники можуть набути статусу національно-ментальних детермінант музичної творчості.

Наприклад, вокальна орієнтованість італійського мистецтва детермінована:

– особливостями італійського мовлення (не редуковані голосні, не палаталізовані приголосні, ясна чітка вимова з активною роботою всього артикуляційного апарату, переважання відкритих складів, чергування голосних і приголосних, збіг інтонаційного контуру мовленнєвого висловлювання з первинним кодом артикуляційного комплексу [6], значний діапазон звучання мови, постійне місце наголосу (що забезпечує ритмічність звучання), наявність численних гіатусів, численні подвоєння приголосних (що створює фізіологічну передумову високої позиції піднебіння), висока швидкість мовлення (що формує віртуозність як в процесах виконавства, так і в умовах музичного сприйняття));

– паралінгвістичними чинниками (активна жестикуляція і міміка);

– специфікою клімату (теплий сонячний клімат детермінує м'язову свободу, відсутність затиснень у співочому апараті);

– історичними особливостями (формування школи *bel canto*, багатой вокальної традицією, що існувала в лоні Римської Церкви тощо).

Як іншу традицію, можна розглянути російську вокальну школу, в якій, з одного боку, представлене кантиленне начало, а з іншого – декламаційно-мовленнєва стежа, яка втілює "правду життя" (лінія О. Даргомижського, М. Мусоргського, Д. Шостаковича). У першому випадку не тільки розвивається православна вокальна традиція, але й асимілюються, на російському ґрунті, настанови італійської вокальної школи (творчість М. Глінки). При цьому в звучання російської мови, якій споконвічно притаманні велика кількість приголосних з тенденцією їх "збирання в групи", приблизність артикуляції, неритмічність, неперіодичність тощо, вносяться численні редуції (округлення голосних, зміни складових кордонів, силлаботонічний принцип і т. д.) – неминучі корективи, що додають їй мелодійність. Тут же можна поміркувати про особливості географії (степовий горизонтальний "посил" вокального звуку в протилежність "купольному" італійському вектору).

Далекі від музики показники щільності населення у Китаї (640 осіб на кілометр) і в Швеції (20 осіб на кілометр) несподіваним чином резонують в "етнічних портретах" представників цих націй (шведська сором'язливість, відсутність почуття суперництва, колективізм / китайська цілеспрямованість, зумовлена бажанням вирватися з "Великого китайського конвеєра"), що відбивається у виборі пріоритетного типу музикування ("артільний" хоровий спів у Швеції / трансцендентна віртуозна майстерність китайських музикантів-солістів, переможців лівової частки міжнародних музичних змагань).

Отже, національно-ментальні детермінанти музичної творчості – етнодиференціюючі чинники національної ментальності, які за умов непрямой залежності можуть впливати на формування образу музичної ментальності.

Музична ментальність також представлена як система з безліччю різнорівневих елементів музичного тексту (від тону, одиничного звуку – до драматургічних та концептуальних особливостей опусу або виконавського артефакту), які, внаслідок субзнакової природи музичного мовлення (М. Бонфельд) [1], можуть вибірково "відгукуватися" на прояви якостей (властивостей) національної ментальності. Більш того, етнодиференціюючими ознаками музичної ментальності можуть бути явища загальнішого порядку – традиції музикування, пріоритетні жанри, чинники синестезії, домінуючі емоційно-психологічні особливості музичних образів і тенденції їх втілення тощо. Таким чином, під поняттям етнодиференціюючих музичних ознак ми будемо розуміти субзнаки музичної мови – елементи музичного тексту, властивості музичного висловлювання, нюанси сценічної поведінки, музичні традиції і тенденції, які:

– актуалізуючись в певний момент у певному контексті, набувають статусу значення;

– сприймаючи і відбиваючи специфіку етноментального контексту, стають репрезентантами національної музичної ментальності.

Сприймаючи національну музичну ментальність в цілісності, ми можемо, наприклад, пояснити, чим відрізняється "візуальність", яка є однією з домінант національної ідентичності в італійській, французькій, китайській, російській музиці, скажімо, у різних національних варіантах виконавської інтерпретації. Об'єднуючим моментом у всіх чотирьох випадках стане зчеплюваність, мозаїчність виконавської форми, функціонування принципу контрасту на рівні виконавської драматургії. Але при цьому, італійський варіант втілення візуальності апелюватиме до живопису, карнавальних традицій та ігрового начала як репрезентантів культурного контексту; у французькому

варіанті акцент буде зроблений на мальовничому колориті з опорою на пластичному компоненті; в основі китайської виконавської моделі будуть присутніми наочність і символічність ієрогліфа; російські виконавці напевно актуалізують казково-мальовниче, чудесне начало. Як наслідок – різне відчуття візуальності буде детермінувати вибір різного спектру музично-виразних прийомів у кожному випадку. Італійці підкреслять характеристичність, персонажність, участь в грі, діалогічність, домінування екстравертного підходу; французи – колористичність, пейзажність, споглядальність; китайці – символізацію образів, ототожнення зміни фактурної формули зі зміною маски, медитативне інтровертне начало. Відповідно, кожна модель виконавської рухової активності буде забезпечена відповідними прийомами звуковидобування, артикуляції, динаміки, агогіки, педалізації, вибором певного тембру звучання.

Для позначення власне моменту відгуку, встановлення зв'язку між системами "національна ментальність" і "музична ментальність", в точці (або на ділянці) перетину їх семантичних полів, пропонуємо поняття "ментально-семантичний резонанс". Явища ментально-семантичного резонансу можуть виявлятися в будь-яких варіантах поєднань підсистем та окремих елементів.

Розвиваючи запропоноване Ю. Мельчаковою поняття "репрезентативного типу мистецтва" як напрямку, "який би, в силу тих чи інших історичних обставин, функціонував або в статусі національної класики, або в якості художньої рефлексії з приводу втрати або набуття національної ідентичності" [5, с. 3], для досягнення цілей нашого дослідження введемо суто музичні його проєкції: репрезентативний жанр, репрезентативний тип музикування.

Репрезентативний жанр – музичний жанр, що символізує особливості національної музичної культури. Для Іспанії, приміром, репрезентативними жанрами є фламенко і канте хондо. Їх жанрова музично-виразна специфіка стала основою іспанізмів, що втілюють в інших національних культурах "іспанську мрію".

Репрезентативний тип музикування – тип музичного спілкування, що домінує в тій чи іншій музичній культурі. Так, репрезентативним типом музикування у Швеції є хорівий спів.

Репрезентативні типи національної музичної культури (жанри, типи музикування тощо) є основою етноментальної музичної моделі, своєрідною "еманацією ментальності" (Л. Гумільов), яка стимулює міжнародний інтерес до феномену. Під еманацією ментального поля в музичному мистецтві ми схильні розуміти явища енергійного харизматичного порядку (пасіонарний образ Іспанії, медитативний образ Сходу, шарм французького шансону і т. д.), що народжують відгомони і наслідування в інонаціональних музичних культурах.

Способом вияву національної ментальності в музиці є музичне мовлення, що трактується як потенційне (композиторська творчість) або актуальне (виконавська інтерпретація й слухачське сприйняття) висловлювання.

Враховуючи далі, що поняття національної ідентичності формується на основі уявлень про власний етнос і його відмінності від інших етносів, зазначимо, що в музиці зміст цього поняття розрізняється залежно від "напрямку погляду". Результати "самоідентифікації" часто значно відрізняються від "зовнішніх" інонаціональних уявлень про ідентичність цієї нації. Прикладом може служити наведений О. Марковою [4] парадокс про те, що російська музична ментальність, яка всередині національної традиції ототожнюється з народною піснею, в той час як "вороги" характеризуються танцювальним началом, у європейців асоціюється саме з балетом.

Пояснюючи цей парадокс, підкреслимо, що в історичних реаліях "екзотика", створена композиторами на "рідному матеріалі", обов'язково осмислювалася в загальноєвропейському контексті. В цьому процесі неминучим був момент певної "фільтрації" – найбільш специфічні особливості національної ментальності, "що не лежать на поверхні" і не мають слухових орієнтирів в загальноєвропейському досвіді музичного сприйняття, залишалися "затемненими смислами", незатребуваними "вухом узагальненого слухача" – іноді на деякий час, іноді назавжди. Зате той ракурс твору, що поєднував новачі з більш звичним (близьким і зрозумілим) звуковим середовищем, освоєним досвідом, породжував відповідну слухачську реакцію.

Таким чином, в цьому випадку ми маємо справу з явищами ментального консонансу як позитивного результату акту музичної комунікації та ментального дисонансу – як негативного його результату. Позначимо ментальний консонанс як збіг (повний або частковий) ментальних полів учасників музично-комунікативного акту за будь-якими параметрами, який породжує ментальну реакцію відгуку. Цими параметрами можуть бути національні ментально-культурні установки, традиції музикування, особливості світосприйняття, специфіка мовлення, ступінь "історичної готовності" тощо. Ментальний дисонанс, в свою чергу, виникає як розбіжність ментальних полів, що породжує реакцію неприйняття або відчуженості.

Спираючись на "музично-мовленнєву тріаду" "базис – норма – узус", запропоновану в монографії С. Шипа [8], здійснимо її проєкцію у сферу музичної ментальності. Позначимо поняттям етномузичний мовленнєвий базис універсальні музично-ментальні установки та стереотипи

сприйняття, поняттям етномузична мовленнєва норма – музичні традиції, жанри, засоби музичної виразності, особливості комунікату тощо, властиві певному періоду або обмежені географічними орієнтирами (наприклад, західноєвропейська музика періоду романтизму), поняттям етномузичний мовленнєвий узус в цьому контексті об'єднуються елементи музичної мови, які містяться в асоціативному контекстуальному пласті, що сприймається виключно представниками цього етносу.

Виходячи з цього, підкреслимо, що явища ментального консонансу найчастіше виникають на рівнях етномузичного мовленнєвого базису і норми, а випадки ментального дисонансу – на рівні етномузичного мовленнєвого узусу.

Міжкультурний музично-мовленнєвий діалог формує поліфонічну мовленнєву систему всередині музичного артефакту (музичного тексту, виконавської інтерпретації тощо). Музичний артефакт, таким чином, являє собою систему багаторівневої структури, з потенційного спектру параметрів якої реципієнт сприймає те, що резонує з його власною ментальністю.

Проблематика моделювання образів національних музичних культур тісно пов'язана з поняттям ментальної карти [7] як теорії репрезентації просторових знань у свідомості людини. Судячи з наведеним визначенням, "орієнтальний міф" (О. Герштейн) як породження європейської культури є одним з різновидів "ментальної карти", тому що йому притаманні:

- колективне ментальне конструювання уявної "чужої" території;
- абстрактність, умовність та історична мінливість ключового образу-моделі;
- прийняття (за замовчуванням) ментальної конвенції щодо меж модельованої території, без урахування реальних географічних координат.

Таким чином, ми маємо право говорити про вияв та широке функціонування у музиці європейської традиції феномена ментальної музичної карти як історично багатовимірною процесу, якому притаманні історична мінливість і достатня міра умовності і варіативності, уявного "освоєння" інокультурного простору за допомогою музичних засобів. Обриси ментальної музичної карти відображають динаміку "географічних запозичень" в європейській музичній культурі, зокрема "долю" провідних орієнтальних міфів – Іспанського і Східного.

Процес "занурення" в інокультурний простір здійснюється в рамках взаємодії двох інтенціональних векторів – концептуального та історичного. Концептуальний вектор спрямований від сприйняття зовнішнього акустичного рівня до осмислення внутрішніх концептуальних закономірностей "чужого ментального поля", зумовлених релігійними поглядами, філософськими установками, історико-культурними традиціями тощо; від "конфігурацій полів" до "матриці ментальності".

Аналіз історичної динаміки процесу творчого "обживання" Іншого простору приводить нас до наступної гіпотези. Образ двоєсвіту, здійснюваний в рамках поліфонічного музично-мовленнєвого контексту, зазвичай, ґрунтується на акцентуванні відмінних параметрів – культурних опозицій. Музично-мовленнєві відмінності оформлюються на тому рівні, яким оперує епоха, тобто на основі засобів, що мають у цьому історичному контексті статус первинних (класико-романтична епоха – інтонаційно-тематичні, метроритмічні та ладогармонійні нюанси; ХХ століття – "неспецифічні" "виконавські" засоби динаміки, артикуляції, агогіки, тембру тощо, які функціонують у статусі композиційно-драматургічних). Такий підхід дозволяє намітити точки дотику з теорією артикуляційного комплексу як музично-стильової універсалії [6].

Висновки. Отже, поняття "музична ментальність" розглянуто як цілісна варіабельна система у ракурсі її детермінованості національно-ментальними чинниками. У межах етноментального підходу поняття "музичне мовлення" (як потенціальне (композиторська творчість) або актуальне (виконавська інтерпретація) висловлення) трактовано як спосіб прояву нюансів національної ментальності у музично-творчій діяльності.

Аналіз закономірностей музичного мовлення у руслі ментальної специфіки як стилістичного чинника відкриває перспективи для подальшого вивчення особливостей його національно-стилістичних моделей.

Література

1. Бонфельд М. Ш. Музыка: Язык. Речь. Мышление. Опыт системного исследования музыкального искусства : монография / М. Ш. Бонфельд. – СПб.: Композитор Санкт-Петербург, 2006. – 648 с.
2. Гачев Г. Национальные образы мира: Космо-Психо-Логос / Г. Гачев. – М.: Изд. группа "Прогресс" – "Культура", 1995. – 480 с.
3. Гумилев Л. Н. Этногенез и биосфера Земли / Л. Н. Гумилев. – М.: Эксмо, 2007. – 145 с.
4. Маркова Е. Символика и семантика национального стиля в композиции и исполнительстве / Е. Маркова // Музичне мистецтво і культура: Наук. вісн. / Одес. держ. муз. акад. ім. А. В. Нежданової. – Одеса: Друкарський дім, 2008. – Вип. 9. – С. 22–32.

5. Мельчакова Ю. С. Испанская национальная картина мира: взаимодействие искусства и религии : автореф. дисс. ... канд. культурологии; спец. 24.00.01 – Теория и история культуры / Ю. С. Мельчакова. – Екатеринбург, 2007. – 21 с.
6. Тарасова О. А. Артикуляционный комплекс в музыке: теоретический аспект / О. Тарасова // Традиції та новачі у вищій архітектурно-художній освіті : зб. наук. пр. вузів худож.-буд. профілю України і Росії / Харк. держ. акад. дизайну і мистец. –Х., 2008. – № 1/3. – С. 124–127.
7. Шенк Ф. Б. Ментальные карты: конструирование географического пространства в Европе от эпохи Просвещения до наших дней / Ф. Шенк // Новое литературное обозрение. – Электрон. данные. – Режим доступа: <http://www.nlo.magazine.ru/philosoph/inostr/inostr31.htm>. – Название с экрана.
8. Шип С. В. Музыкальная речь и язык музыки / С. В. Шип. – Одесса : Изд-во Одесской гос. консерв. им. А. В. Неждановой, 2001. – 296 с.

References

1. Bonfel'd M. Sh. Muzyka: Iazyk. Rech'. Myshlenie. Opyt sistemnogo issledovaniia muzykal'nogo iskusstva : monografiia / M. Sh. Bonfel'd. – SPb.: Kompozitor Sankt-Peterburg, 2006. – 648 s.
2. Gachev G. Natsional'nye obrazy mira: Kosmo-Psikho-Logos / G. Gachev. – M.: Izd. gruppa "Progress" – "Kul'tura", 1995. – 480 s.
3. Gumilev L. N. Etnogenez i biosfera Zemli / L. N. Gumilev. – M.: Eksmo, 2007. – 145 s.
4. Markova E. Symvolyka y semantyka natsyonal'nogo stilia v kompozytsyy u yspolnytelstve / E. Markova // Muzychne mystetstvo i kultura: Nauk. visn. / Odes. derzh. muz. akad. im. A. V. Nezhdanovoi. – Odesa: Drukarskyi dim, 2008. – Vyp. 9. – S. 22–32.
5. Mel'chakova Iu. S. Ispanskaia natsional'naia kartina mira: vzaimodeistvie iskusstva i religii : avtoref. diss. ... kand. kul'turologii; spets. 24.00.01 – Teoriia i istoriia kul'tury / Iu. S. Mel'chakova. – Ekaterinburg, 2007. – 21 s.
6. Tarasova O. A. Artykuliatsyonnyi kompleks v muzyke: teoretychesky aspekt / O. Tarasova // Tradytzii ta novatsii u vyshchii arkhitekturno-khudozhnii osviti : zb. nauk. pr. vuziv khudozh.-bud. profilii Ukrainy i Rosii / Khark. derzh. akad. dizainu i mystets. –Kh., 2008. – № 1/3. – S. 124–127.
7. Shenk F. B. Mental'nye karty: konstruirovaniie geograficheskogo prostranstva v Evrope ot epokhi Prosveshcheniia do nashikh dnei / F. Shenk // Novoe literaturnoe obozrenie. – Elektron. dannye. – Rezhim dostupa: <http://www.nlo.magazine.ru/philosoph/inostr/inostr31.htm>. – Nazvanie s ekrana.
8. Ship S. V. Muzykal'naia rech' i iazyk muzyki / S. V. Ship. – Odessa : Izd-vo Odesskoi gos. konserv. im. A. V. Nezhdanovoi, 2001. – 296 s.

УДК 792.03

Тулянец Андрій Анатолійович

кандидат мистецтвознавства,
доцент кафедри "Історія та теорія музики"
Дніпропетровської консерваторії ім. М. Глінки
e-mail: tuljancev1962@rambler.ru

НОННА СУРЖИНА – ОПЕРНА СПІВАЧКА ТА ВОКАЛЬНИЙ ПЕДАГОГ

У статті аналізуються принципи роботи народної артистки України та СРСР, лауреата Державної премії ім. Т. Шевченка Н. А. Суржиної на сценах Харківського академічного театру опери та балета ім. М. Лисенка, Дніпропетровського академічного театру опери та балету, багатьох оперних сценах світу. Актриса-співачка створила цілу галерею мецо-сопранових образів, є виконавицею значного вокально-камерного репертуару. Партнерами співачки були славетні вокалісти. Співачка співпрацювала із відомими режисерами, диригентами, імпресаріо. Н. Суржина активно працює у галузі вокальної педагогіки у Дніпропетровській консерваторії ім. М. Глінки. На прикладі однієї із випускниць класу Н. Суржиної – солістки Національної опери України І. Петрової розглядаються методи та прийоми розвитку вокально-виконавських умінь студентів у процесі постановки голосу, висвітлюються сутність, зміст та структура методів вокальної педагогіки, їх класифікація та особливості застосування.

Ключові слова: солістка опери, актриса, режисер, диригент, сценічний партнер, дихання, вокальна педагогіка, голосоутворення, сольний спів.

Тулянец Андрей Анатольевич, кандидат искусствоведения, доцент кафедры "История и теория музыки" Днепропетровской консерватории им. М. Глинки

Нонна Суржина – оперная певица и вокальный педагог

В статье анализируются принципы работы народной артистки Украины и СССР, лауреата Государственной премии им. Т. Шевченко Н. А. Суржиной на сценах Харьковского академического театра оперы и балета им. Н. Лысенко, Днепропетровского академического театра оперы и балета, многих оперных сценах мира. Актриса-певица